

UOT 336.221

RUSİYA FEDERASIYASI VERGİ SİSTEMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Pərviz Qafar oğlu Rzayev*
iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru

Xülasə

Rusiya Federasiyasında vergi sistemi onun işlək mexanizminin, vergi ödənişinə səmərəli nəzarət formalarının mövcudluğu və sabitliyi ilə fərqlənir. Rusiyanın vergi sistemi vergi, rüsum, yığım və digər ödənişlərin məcmusunu təşkil edir. Hazırda vergi sistemində vergilərin tətbiqinə və yığılan vergilərə münasibətdə sabillik mövcuddur. Vergi sisteminin səviyyəsinə, vergitutmanın idarə edilməsinin təşkilati-hüquqi formalarına, strukturuna, vergi növlərinə, dərəcələrinə və digər əlamətlərinə görə digər dövlətlərlə müqayisədə fərqli xüsusiyyətlər vardır.

Açar sözlər: *Rusiyanın vergi sistemi, vergiqoyma, rüsum.*

Giriş

Vergi sisteminin təşəkkülü tarixi çox qədimdir. Bazar iqtisadiyyatına məxsus vergi sisteminin qurulması ilk dəfə İngiltərədə həyata keçirilmişdir. Digər ölkələr bu təcrübədən istifadə etmişlər. Bəziləri onu təkmilləşdirmiş, bəziləri isə təhrif olunmuş şəkildə tətbiq etmişlər. Lakin hal-hazırda bütün inkişaf etmiş ölkələrinin və inkişaf etməkdə olan ölkələrin artıq kifayət qədər cılızlanmış, dövlətin əlində iqtisadi təsir alətinə, vasitəsinə çevrilmiş vergi sistemi vardır. Vergi sistemi bu ölkələrin milli xüsusiyyətlərinə, iqtisadi inkişaf istiqamətlərinə və səviyyəsinə uyğun olaraq təkmilləşdirilir.

Qeyd etməliyik ki, iqtisadiyyatda uğurlu islahatlar həyata keçirmədən səmərəli vergi sistemi yaratmaq da mümkün deyildir. Səmərəli vergi sistemi təkrar istehsal prosesinin fasiləsizliyini təmin edir və iqtisadi inkişafı tənzimləyir. Vergi sisteminə ağır fiskal

tələblərin daxil edilməsi son nəticədə vergidən yayınma hallarının artmasına səbəb olur, biznes fəaliyyətinin stimullaşdırılması, gəlirlərin artırılması, əlverişli vergi mühitinin yaradılması istiqamətində problemlər ortaya çıxır. Vergi sistemindəki dəyişikliklərin mahiyyəti vergi ödəyicisi üçün başa düşülən olmalıdır. Deməli, iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması, vergi gəlirlərinin artırılması üçün vergitutmanın prinsiplərinə cavab verən optimal vergi sisteminin yaradılması dövlətin iqtisadi siyasətində mühüm məsələdir və aktualıq əhəmiyyəti kəsb edir. Bunlar vergi sisteminin nəzəri və praktiki məsələlərinin hərtərəfli araşdırılması zəruriliyini qarşıya qoyur.

Vergi sistemində beynəlxalq təcrübənin, tətbiq edilmiş yeniliklərin öyrənilməsi fonunda Rusiya Federasiyasının (RF) vergi sistemində qısa nəzər yetirək. İlk öncə diqqəti bu ölkənin əsas iqtisadi göstəricilərinin statistik mənzərəsinə yönəldək.

* Vergilər Nazirliyinin Tədris Mərkəzinin «İqtisadiyyat və menecment» kafedrasının müdiri. AZ1040. Bakı ş., Bakıxanov qəs., Ü.Rəcəb küçəsi, 1. perviz595959@mail.ru

Rusiya Federasiyasının iqtisadi xarakteristikası

RF ərazisinə görə dünyada ən böyük dövlətdir. Federal Statistika Xidmətinin son üç ilin statistik məlumatlarına görə, onun iqtisadiyyatı dünya iqtisadiyyatının təqribən 3,3%-ni təşkil edir. 2009-cu ilin statistik məlumatlarına əsasən, RF iqtisadiyyatı ÜDM-in həcminə görə dünya ölkələri arasında 7-ci, Beynəlxalq Valyuta Fondunun 2007-2009-cu il rəsmi statistikasına əsasən, son 3 ildə nominal ÜDM-in həcminə görə səkkizinci yerdədir. Əhalisinin sayına görə dünyada səkkizinci yeri tutur.

2009-cu ilin statistik məlumatlarına əsasən bəzi makroiqtisadi göstəriciləri aşağıdakı kimidir [1]:

Ərazisi: - 17 075 400 km²;

Əhalisi: - 141 927 297 nəfər;

ÜDM - 2,12 trilyon \$;

Adambaşına düşən ÜDM - 14 920\$;

ÜDM (nominal) - 1,23 trilyon \$;

Adambaşına düşən ÜDM (nominal) - 8 694 \$;

Büdcə gəlirləri - 423,6 mlrd. \$. (2008-ci illə müqayisədə 2009-cu ilin büdcə gəlirləri 20,9% azalıb);

Büdcə xərcləri - 500,2 mlrd. \$;

İxrac - 301,7 mlrd. \$;

İdxal - 167,4 mlrd. \$

2009-cu ildə Azərbaycan Respublikasının RF ilə ümumi ticarət dövriyyəsinin həcmi 1815,88 mln. ABŞ dolları, o cümlədən idxalın həcmi 1070,93 mln.\$, ixracın həcmi isə 744,95 mln.\$ təşkil etmişdir. 2009-cu ildə RF-nin Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət dövriyyəsinəndəki payı 8,72% təşkil etmişdir. 2008-ci illə müqayisədə 2009-cu ildə RF ilə xarici ticarət dövriyyəsi 6,04%, o cümlədən idxal 20,66% azalmış, ixrac isə 27,81% artmışdır [2]:

RF Statistika Xidmətinin məlumatlarına əsasən, dünya üzrə ÜDM-in 3,3%-nə sahib olan RF-də 2008-ci ildə ÜDM-in təqribən 4,7%-i kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatı sahə-

lərində, 31,6%-i sənaye, 63,7%-i isə xidmət sferasında reallaşmışdır [1].

Sənaye məhsulları istehsalında emal və hasilat sənayesi xüsusi yer tutur. RF dünya iqtisadiyyatını enerji daşıyıcıları, xüsusilə neft və qazla təmin edən super dövlətə çevrilməkdədir. Dünyanın nüfuzlu iqtisadçılarının hesablamalarına görə, RF olmuşdur ki, işçi qüvvəsinin ildə 2-3% artacağı təqdirdə RF iqtisadi artımı 2012-ci ildən sonra ildə 5-6 % artım təşkil edəcək ki, bu da öz-özlüyündə çox ciddi göstəricidir. 2030-cu ildə RF Avropada ən güclü iqtisadiyyata malik super bir dövlət olacaq. Bütün dünyada isə bir qədər irəliləyərək 5-ci yerdə duracaq. Onların hesablamalarına görə, Avropada güclü iqtisadiyyata malik ikinci ölkə Almaniya, ondan sonra isə Fransa olacaq [1].

RF dünyada təkə siyasi güc mərkəzi deyil, həm də iqtisadi cəhətdən dünya iqtisadiyyatının aparıcı qüvvəsinə çevrilməkdədir. Ölkənin coğrafiyasına yaxından nəzər yetirsək görürük ki, neft yataqlarının üçdə ikisi əsasən Qərbi Sibirdə və Hantı-Mansiya muxtar vilayətində yerləşməkdədir. Kömür ehtiyatlarına görə isə RF dünyada yalnız ABŞ-dan geri qalır. 194 milyard ton kömür ehtiyatına malik bu ölkənin 80% ehtiyatı məhz Sibirdə yerləşir. RF uran ehtiyatları isə 172 min tondur [2, 3].

Dünyadakı son iqtisadi böhran heç şübhəsiz ki, RF-yə də təsirsiz ötüşməyib. Lakin 2009-cu ilin sonundan başlayaraq bu vəziyyət müsbətə doğru dəyişməkdədir.

İndi RF iqtisadiyyatı dirçəlməyə doğru ciddi addımlar atır və dirçəlmənin fasiləsiz olaraq sonadək davam etməsi üçün aşağıdakı bir-neçə şərti nəzərə almaq lazımdır:

1. Ekspertlərin fikrincə, ilk növbədə vergi və büdcə sistemində qanun-qayda yaratmaq lazımdır. 2-3 il ərzində dövlət xərclərini optimallaşdırmaq (optimizə etmək), büdcənin kəsirini azaltmaq və vergi bazasını bərpa etmək gərəkdir.
2. İkinci zəruri olan şərt isə RF-nin maliyyə

sektorundakı problemləri təcili həll etməkdir. Buna görə ümumilikdə iqtisadiyyatın dəstəklənməsi üçün kreditləri aktivləşdirmək və lazımsız kreditləri azaltmaq məsləhətdir.

3. Və nəhayət, ekspertlər fikirləşir ki, 2012-ci ildən illik 5-6 % artım əldə etmək üçün ölkədə ilk növbədə işsizliyin kökünü kəsmək lazımdır. Mövsümi olaraq RF-də bu göstəricilər bir qədər azalsa da, ölkədə işsizlik hələ də həll edilməmiş məsələlər sırasındadır [1, 3].

Rusiya vergi sisteminin özəllikləri

Maliyyə sektorundakı problemlərin təcili həll edilməsi zəruri olan bu ölkədə vergi sisteminin mövcud vəziyyətinə diqqət yetirək. RF-də vergitutmanın idarə edilməsi sahəsində mərkəzi orqan Maliyyə Nazirliyinin tərkibində fəaliyyət göstərən Federal Vergi Xidmətidir. Dövlət quruluşundan asılı olaraq RF-nin vergi sistemi 3 pilləlidir.

RF-də qüvvədə olan Vergi Məcəlləsinə (RFVM) əsasən, aşağıdakı vergi növləri müyyən edilir və tutulur [4]:

- federal vergilər;
- regional vergilər;
- yerli vergilər.

Federal vergilərə (RFVM, II hissə VIII bölmə, 21-26-cı fəsillər) aşağıdakılar aiddir [4]:

- əlavə dəyər vergisi;
- aksizlər;
- fiziki şəxslərin gəlir vergisi;
- təşkilatların mənfəət vergisi;
- heyvanat aləmi və bioloji su resursları obyektlərindən istifadəyə görə yığım;
- su vergisi;
- dövlət rüsumu;
- faydalı qazıntıların çıxarılmasına görə vergi.

Regional vergilərə (RFVM, II hissə IX bölmə, 27-30-cu fəsillər) aşağıdakılar aiddir [4]:

- təşkilatların əmlak vergisi;

- nəqliyyat vergisi;

- oyun biznesindən vergi.

Yerli vergilərə (RFVM, II hissə X bölmə, 31-ci fəsil) əsasən torpaq vergisi aiddir. Bundan əlavə, RFVM-in II hissəsi, VIII. 1-ci bölməsində (26.1-26.4 fəsillər) xüsusi vergi rejimləri nəzərdə tutulmuşdur. Buraya vahid kənd təsərrüfatı vergisi, sadələşdirilmiş sistem üzrə vergi, fəaliyyətin ayrı-ayrı növləri üzrə ümumi gəlirlərə vahid vergi sistemi və hasilatın pay bölgüsü haqqında razılaşmanın icrası zamanı vergi sistemi [4].

Əlavə dəyər vergisi (RFVM, maddə 143-177) ümumi dövriyyəyə tətbiq olunur və onun 3 dərəcəsi mövcuddur: 0 dərəcə, 10% dərəcəsi, 18% dərəcəsi.

Vergitutma ümumi qaydada 18% vergi dərəcəsi ilə tətbiq edilir.

Əlavə olaraq aşağıda qeyd edilən dərəcələr üzrə malların ixracı və satışı zamanı ƏDV nəzərdə tutulmuşdur [4]:

- ❖ 10% dərəcəsi ərzaq məhsullarının, uşaqlar üçün malların, vaxtaşırı çap nəşrlərinin, tibbi məhsulların və avadanlıqların realizasiyası üzrə əməliyyatların vergiyə cəlb olunduğu zaman,
- ❖ 0% dərəcəsi əsasən malların ixracı zamanı, o cümlədən iş və xidmətlər üzrə əməliyyatların vergiyə cəlb olunduğu zaman tətbiq olunur.

2008-ci ildən etibarən bütün ƏDV ödəyiciləri üçün vergi dövrü rüb olaraq müəyyən edilmişdir. ƏDV üzrə vergi bəyannaməsi keçən vergi dövründən sonrakı ayın 20-ə qədər təqdim edilməlidir. Verginin ödənişi bəyannamənin təqdim edildiyi dövrdə icra olunmalıdır.

Aksiz vergisi (RFVM, maddə 179-205). Aksizli malların istehsalçıları aksizin ödəyiciləri hesab olunurlar.

Rusiyada aşağıdakılar aksizli mallar hesab olunur [4]:

- neft və neft məhsulları;
- tərkibində spirt olan məhsullar;

- bütün məmulatları;
- mühərrikinin həcmi 150 at gücündən yuxarı olan minik avtomobilləri və motosikllar.

Aksizli malların həm sabit, həm advalor, həm də qarışıq dərəcələrindən istifadə olunur.

Fiziki şəxslərdən gəlir vergisi (RFVM, maddə 207-232). Rezident fiziki şəxslər həm RF mənbəyindən, həm də onun hüdudlarından kənarında əldə etdikləri gəlirlər üzrə, qeyri-rezident fiziki şəxslər isə yalnız RF mənbəyindən əldə etdikləri gəlirləri üzrə gəlir vergisinin ödəyicisidirlər. Fiziki şəxslərin gəlir vergisi ödəmə mənbəyində tutulur və onun dərəcəsi 13 faizdir.

RF vergi rezidenti olaraq qəbul olunan fiziki şəxslər, həmçinin RF mənbələrindən gəlir əldə edən, RF rezidentləri olaraq qəbul olunmayan fiziki şəxslər fiziki şəxslərdən gəlir üzrə vergi ödəyicisidirlər. RF vergi rezidenti olan fiziki şəxslər üçün RF mənbələrindən və (və ya) RF kənar mənbələrdən əldə edilmiş gəlir vergiödəmə obyektini hesab olunur.

RF vergi ödəyicisi olmayan fiziki şəxslər üçün RF mənbələrindən əldə etdiyi gəlir vergiödəmə obyektini hesab olunur. Belə ki, RF bütün qeyri-rezidentlərin gəlirlərindən büdcəyə ödənilməli vergilər gəlirlərin ödəmə mənbəyi olan vergi agentini tərəfindən hesablanır, tutulur və ödənilir.

Fiziki şəxslərin vergiyə cəlb olunan gəlirlərinə aşağıdakı vergi dərəcələri tətbiq edilir [4]:

- 13% - aşağıda qeyd edilən hallar xaric olmaqla vergi ödəyicisinin hər növ gəlirləri üzrə;
- 35% - priz və uduşların dəyərindən, könüllü sığorta müqavilələrinə əsasən aparılan ödəmələrdən, bank qoyuluşları üzrə faiz gəlirlərindən, faiz üzrə qənaət məbləğindən (maddi qazanc);
- 30% - RF qeyri rezidenti olaraq vergi ödəyicisinin hər növ gəlirlərindən;

- 9% - təşkilatın fəaliyyətində qismən iştirak gəlirindən (dividend).

Vergi qanunvericiliyinin ümumi tələblərinə müvafiq olaraq fiziki şəxslərin gəliri üzrə vergi gəlirin ödəmə mənbəyi (vergi agentini) tərəfindən hesablanır, tutulur və ödənilir. Bəzi hallarda (məs.: sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirər-kən vergi ödəyicisinin gəlir əldə edilməsi) verginin müstəqil olaraq hesablanması və illik vergi bəyannaməsinin keçən vergi dövründən sonrakı ilin 30 aprel tarixinədək təqdim edilməsi tələb olunur. Federal qanuna əsasən vahid sosial vergi 01 yanvar 2010-cu il tarixdən qüvvəsini itirmişdir [4].

Mənfəət vergisi (RFVM, maddə 246-333). RF-də fəaliyyət göstərən yerli və xarici təşkilatlar mənfəət vergisinin ödəyiciləridirlər. Mənfəət vergi ili ərzində əldə edilmiş gəlirlər onun əldə edilməsi ilə bağlı xərclərin fərqi kimi təyin edilir. Qanunvericilikdə müəyyən xərclərin gəlirdən çıxılmasına bəzi məhdudiyyətlər nəzərdə tutulmuşdur.

Aşağıdakı təşkilatlar mənfəət vergisinin ödəyiciləri hesab olunurlar [4]:

- üzərinə qoyulmuş gəlirdən vahid vergi ödəyənlər;
- sadələşdirilmiş verginin ödəyiciləri;
- oyun biznesi vergisinin ödəyiciləri;
- vahid kənd təsərrüfatı vergisinin ödəyiciləri.

RF ərazisində fəaliyyətlərini daimi nümayəndəliklərin vasitəsi ilə həyata keçirən və (və ya) RF-dəki mənbədən gəlir əldə edən RF və xarici təşkilatlar mənfəət vergisi ödəyicisi sayılırlar.

RF üzrə təşkilatların gəlirlərindən tutulan vergi dərəcəsi 24% təşkil edir, bu halda 6,5% dərəcə ilə hesablanmış vergi məbləği federal büdcəyə ödənilir, verginin qalan hissəsi (17,5%) federasiyanın subyektləri büdcələrinə köçürülür. Federasiya subyektlərinin büdcələrinə köçürülən vergi tarifi 13,5%-dən aşağı olmadan bəzi vergi ödəyiciləri kateqoriyaları

üçün regional hakimiyyət tərəfindən azaldıla bilər [1, 4].

Fəaliyyətlərini daimi nümayəndəlik vasitəsi ilə həyata keçirən xarici təşkilatlar üçün Rusiya təşkilatları ilə yanaşı eyni vergitutma normaları tətbiq olunur, yəni verginin 24% dərəcəsi ilə hesablanması və ödənişi (və ya RF bəzi subyektlərindən daha aşağı).

Fəaliyyətlərini daimi nümayəndəlik vasitəsi ilə həyata keçirməyən xarici təşkilatların gəlirləri üzrə aşağıdakı vergi dərəcələri müəyyən edilmişdir [4]:

- 20% - aşağıda qeyd edilən hallar istisna olmaqla bütün növ gəlirlərdən;
- 10% - beynəlxalq daşımaların həyata keçirilməsi məqsədilə gəmilərin, təyyarələrin və s. hərəkətli nəqliyyat vasitələrinin və ya konteynerlərin (nəql üçün vacib olan treylər və köməkçi avadanlığın) istismarı, saxlanması və ya icarəyə (fraxta) verilməsindən əldə edilən gəlirdən.

Fəaliyyətlərini daimi nümayəndəlik vasitəsi ilə həyata keçirməyən xarici təşkilatların gəlir vergisi gəlirin ödəmə mənbəyi olan tərəflə (vergi agent) hesablanır, tutulur və ödənilir.

Dividend şəklində gəlirlərə aşağıda qeyd edilən dərəcələr tətbiq olunur [4]:

- 9% - Rusiya təşkilatlarından alınmış gəlirlər üzrə;
- 15% - Rusiya təşkilatlarının xarici korporasiyalardan və ya xarici təşkilatların Rusiya müəssisələrindən alınmış gəlirləri üzrə.

Bununla belə, dividend şəklində əldə edilən gəlirlərə xüsusi vergi ödənişi qaydası mövcuddur [4]:

- Rusiya və xarici təşkilatlarının rusiya təşkilatlarından dividendlərin alındığı halda vergi müvafiq tariflərlə hesablanır, ödəmə mənbəyi olan tərəflə (vergi ageti) tutulur və ödənilir;
- Rusiya təşkilatlarının xarici korpo-

rasiyalardan dividendlərin alındığı halda vergi müstəqil olaraq hesablanır və ödənilir.

Borc intizamlarının bəzi növlərinin əməliyyatları ilə müəyyən edilən vergi bazasına borc intizamlarının növündən asılı olaraq 20%, 15%, 9%, 0% vergi dərəcələri tətbiq olunur. RF vergi qanunvericiliyi ilə vergi ödəyicisinə keçmiş vergi dövrlərində yaranmış itkilərin növbəti 10 ilə ardıcıl olaraq keçirilməsi hüququ verilmişdir. Bununla belə, 2007 ildən etibarən keçirilən itki məbləğinə qoyulmuş məhdudiyət götürülmüşdür. Nəticədə, növbəti yaxın ilə keçirilməmiş itki növbəti doqquz il ərzində tamamilə və ya qismən keçirilə bilər. Belə ki, birdən artıq vergi dövründə çəkilmiş itkiləri çəkilmiş qaydada keçirmək imkanı yaranıb [1, 3, 4].

Vergi rezidentləri sayılan Rusiya təşkilatları tərəfindən xarici ölkələrin qanunvericiliklərinə müvafiq olaraq ödənilmiş vergi məbləğləri verginin təşkilat tərəfindən RF-də ödənilməsi halda hesaba alınma bilər.

Mənfəət vergisi üzrə vergi dövrü olaraq təqvim ili qəbul edilir. İllik vergi bəyannaməsinin təqdimatı və ona müvafiq olaraq vergi ödənişi keçən vergi dövründən sonrakı ilin 28 mart tarixinədək icra olunmalıdır. Bəyannamənin təqdimatı və vergi ödənişi 3 ay, 6 ay, 9 ay olaraq müəyyən edilmiş hesabat dövrləri ərzində keçən vergi dövründən sonrakı ilin 28 mart tarixinədək icra olunmalıdır. Vergi bəyannaməsi artan nəticə ilə ilin əvvəlindən hər dövr üzrə tərtib olunur. Vergi ödəyicilərinin əksər kateqoriyaları üçün aylıq avans ödənişi sistemi nəzərdə tutulub.

Heyvanat aləmi və bioloji su resursları obyektlərindən istifadəyə görə yığım (RFVM, maddə 333.1-333.7). RF ərazisində heyvanat aləmi və bioloji su ehtiyatları obyektlərindən istifadəyə lisenziyası olan təşkilatlar, fərdi sahibkarlar və fiziki şəxslər heyvanat aləmi və bioloji su resursları obyektlərindən

istifadəyə görə yığının ödəyiciləridirlər. Hər bir heyvan və suda yaşayan canlı üçün yığının ayrıca miqdarı mövcuddur.

Su vergisi (*RFVM, maddə 333.8-333.15*). RF ərazisində qanunvericiliyə uyğun olaraq sudan xüsusi istifadəni həyata keçirən təşkilatlar və fiziki şəxslər su vergisinin ödəyiciləridir. Sudan istifadənin hidroenergetika, meşəçilik məhsullarının axıdılması və s. kimi növləri bu vergiyə cəlb olunur.

Dövlət rüsumu (*RFVM, maddə 333.16-333.42*). Hüquqi əhəmiyyət kəsb edən hərəkətləri həyata keçirmək üçün müraciət edən təşkilatlar və fiziki şəxslər dövlət rüsumunun ödəyiciləridirlər.

Faydalı qazıntıların çıxarılmasına görə vergi (*RFVM, maddə 334-345*). RF ərazisində faydalı qazıntıların çıxarılması ilə məşğul olan təşkilatlar və fərdi sahibkarlar faydalı qazıntıların çıxarılmasına görə verginin ödəyiciləridirlər. Faydalı qazıntı növündən asılı olaraq verginin dərəcəsi fərqlidir, bəziləri üçün fiziki həcmə, bəziləri üçün isə topdansatış qiymətinə tətbiq olunur.

RF-da ümumi vergiödəmə sistemindən başqa vergi ödənişi üzrə xüsusi rejimlər də tətbiq olunur. Bu çərçivədə korporasiyalardan tutulan mənfəət vergisi, fiziki şəxslərdən tutulan gəlir vergisi, əmlak vergisi kimi bir sıra digər vergi və ayırmaları əvəz edən vahid verginin hesablanması və ödənişi həyata keçirilir. Bura vergi ödənişi üzrə aşağıdakı xüsusi rejimlər daxildir:

Vahid kənd təsərrüfatı vergisi (*RFVM, maddə 346.1-346.10*). Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal edən, balıq yetişdirən və onu emal edən təşkilatlar və fərdi sahibkarlar vahid kənd təsərrüfatı vergisinin ödəyiciləri ola bilərlər. Bu məqsədlə ərizə vermək üçün onların kənd təsərrüfatı məhsullarını satışından əldə etdikləri gəlirin ümumi gəlirlərində xüsusi çəkisi 70%-dən az olmamalıdır. Çəkilmə xərclərinin məbləği qədər azaldılmış gəlir vergitut-

ma obyektidir. Onlar sadələşdirilmiş vergidə nəzərdə tutulan vergilərin ödəyiciləri olmurlar. Verginin dərəcəsi 6 faizdir.

Sadələşdirilmiş vergi sistemi (*RFVM, maddə 346.11-346.25*). RF-də müxtəlif vergi rejimləri də fəaliyyət göstərir. Müəyyən tələblərə cavab verən təşkilatlar və fərdi sahibkarlar sadələşdirilmiş verginin ödəyiciləri ola bilərlər. Müəyyən təşkilatların sadələşdirilmiş vergi tətbiq etmək hüququ yoxdur. Sadələşdirilmiş vergi sistemi tətbiq edən təşkilatlar mənfəət vergisinin, ƏDV-nin, əmlak vergisinin və vahid sosial verginin, fərdi sahibkarlar isə fiziki şəxslərin gəlir vergisinin, əmlak (sahibkarlıq fəaliyyətində istifadə olunan) vergisinin və vahid sosial verginin ödəyiciləri olmurlar. Vergitutma bazası kimi ümumi gəlir götürülürsə, həmin məbləğə 6% dərəcəsi tətbiq olunur. Vergitutma bazası gəlirlə onun əldə edilməsi ilə bağlı xərclərin fərqi kimi təyin edildikdə isə verginin dərəcəsi 15%-dir.

Fəaliyyətin ayrı-ayrı növləri üzrə ümumi gəlirlərə vahid vergi sistemi. (*RFVM, maddə 346.26-346.33*). RF subyektlərinin qərarına əsasən sahibkarlıq fəaliyyətinin RF VM ilə müəyyənləşdirilən bəzi növləri (məişət xidmətinin göstərilməsi, veterinar xidmətinin göstərilməsi, avtomobillərin yuyulması və s.) ilə məşğul olan şəxslər üzərinə qoyulmuş gəlirdən vahid verginin ödəyiciləridirlər. Bu sistemin tətbiq edilməsi məcburidir. Onlar sadələşdirilmiş vergidə nəzərdə tutulan vergilərin ödəyiciləri olmurlar.

Hasilatın pay bölgüsü haqqında razılaşmanın icrası zamanı vergi sistemi. (*RFVM, maddə 346.34-346.42*). Hasilatın pay bölgüsü haqqında saziş çərçivəsində fəaliyyət göstərən vergi ödəyiciləri üçün xüsusi vergitutma sistemi nəzərdə tutulmuşdur. Bu sistemi mineral xammalın axtarışı, kəşfiyyatı və çıxarılması ilə məşğul olan hüquqi şəxslər və ya hüquqi şəxslərin hüquqi şəxs statusuna malik olmayan birləşmələri tətbiq edə bilərlər.

Vergi Məcəlləsinin ikinci hissəsi IX bölməsinin 28-30-cu fəsilərinə əsasən regional vergi və yığımlar, o cümlədən nəqliyyat vergisi, oyun biznesindən vergi və təşkilatların əmlakından vergi müəyyən edilir və tutulur. Bu qrupa daxil olan satışdan vergi isə ləğv edilmişdir.

Nəqliyyat vergisi (*RFVM, maddə 356-363.1*). Nəqliyyat vergisi federasiya subyektlərinin ərazi yol fondlarının formalaşdırılması üçün tətbiq olunur. Yerüstü, hava və su nəqliyyat vasitələri vergitutma obyektidir. Adına nəqliyyat vasitəsi olan aşağıdakı şəxslər nəqliyyat vergisinin ödəyiciləridirlər:

- mənsubiyyətindən və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün təşkilatlar;
- Rusiya fiziki şəxsləri;
- xarici vətəndaşlar və vətəndaşlığı olmayan şəxslər.

Müxtəlif nəqliyyat vasitələri üçün RF VM ilə verginin orta dərəcəsi müəyyən edilmişdir. Federasiya subyektləri həmin dərəcəni 5 dəfədən çox olmamaq şərti ilə artırıb-azaltmaq hüququna malikdirlər.

Oyun biznesi vergisi (*RFVM, maddə 364-371*). Oyun biznesi sahəsində sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən təşkilatlar və fərdi sahibkarlar oyun biznesi vergisinin ödəyiciləridir.

Vergitutma məqsədləri üçün oyun biznesi dedikdə məhsul (iş, xidmət) satışı hesab olunmayan, təşkilatlar və fərdi sahibkarlar tərəfindən uduşların, qumar oyunları və mərcələrin keçirilməsi nəticəsində gəlir əldə edilməsi ilə bağlı olan fəaliyyət başa düşülür. Oyun stolu, oyun avtomatı, totalizator kassası və bukmeyker kontorunun kassası vergitutma obyektinə hesab olunur.

Əmlak vergisi (*RFVM, maddə 372-386.1*). Mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün RF təşkilatları, daimi nümayəndəlik vasitəsilə fəaliyyət göstərən xarici təşkilatlar, RF ərazisində mülkiyyətində daşınmaz əmlak olan

xarici təşkilatlar təşkilatların əmlak vergisinin ödəyiciləridir [3, 4].

RF təşkilatları üçün mühasibat uçotunun aparılması qaydalarına uyğun olaraq balansda əsas vəsait obyektinə kimi qeydə alınan daşınar və daşınmaz əmlak vergitutma obyektidir. RF-də daimi nümayəndəlik vasitəsilə fəaliyyət göstərən xarici təşkilatlar üçün əsas vəsait obyektinə aid edilən daşınar və daşınmaz əmlak vergitutma obyektidir.

RF-də daimi nümayəndəlik vasitəsilə fəaliyyət göstərməyən xarici təşkilatlar üçün həmin təşkilatlara mülkiyyət hüququnda məxsus olan və RF ərazisində yerləşən daşınmaz əmlak vergitutma obyektidir [4].

Vergitutma bazası hesab edilən əmlakın orta illik dəyəri vergitutma bazasıdır. Qanunvericiliklə verginin maksimal dərəcəsi 2,2 faiz müəyyən edilmişdir. Federasiyanın subyektləri təşkilatın yerləşdiyi ərazidən, fəaliyyət sahəsindən asılı olaraq verginin dərəcəsini müəyyənləşdirmək hüququna malikdirlər.

RF ərazisində mülkiyyətində əmlak olan ölkə vətəndaşları, xarici vətəndaşlar və vətəndaşlığı olmayan şəxslər fiziki şəxslərin əmlak vergisinin ödəyiciləridirlər. Yaşayış evləri, mənzillər, bağlar, qarajlar və digər tikililər vergitutma obyektidir. Federal qanunvericilik yerli orqanların müəyyənləşdirməli olduğu dəyərin və vergi dərəcəsinin həddini təyin edir.

RF üzrə bütün vergi və yığımlar 3 dərəcəyə bölünür - federal, regional və yerli. Beləliklə, vergi yükü RF-nin müxtəlif subyektlərində (regionlarında) və bələdiyyə təşkilatlarında müxtəlif ola bilər.

RF VM-nin ikinci hissəsi X bölməsinin 31-ci fəsilində göstərildiyi kimi, yerli vergilər, o cümlədən torpaq vergisi müəyyən edilir və tutulur.

Torpaq vergisi (*RFVM, maddə 387-398*). Mülkiyyətində torpaq sahəsi olan və ya torpaqdan müddətsiz istifadə hüququ olan təşkilatlar və fiziki şəxslər torpaq vergisinin ödəyici-

sidirlər. Vergitutma bazası torpağın kadastr dəyərində əsasən müəyyən edilir.

İctimai sığorta. Vahid ictimai verginin vergi ödəyiciləri əmək və mülki-hüquqi müqavilələrə əsasən fiziki şəxslərə ödəmələr aparan şəxslər, həmçinin xüsusi praktika ilə məşğul olan fərdi sahibkarlar, vəkillər, notariuslar hesab olunurlar.

RF-də vergi ödəmə maksimal norma 26% qəbul olunmaqla reqressiv şkala tətbiq edilir [4].

Məcburi pensiya sığortası üzrə sığorta ödəmələri bütün vergi ödəyiciləri tərəfindən aşağıda qeyd edilən şəkildə hökmən ödənilməlidirlər [4]:

- təsbit edilmiş aylıq məbləğ 150 RUR - xüsusi praktika ilə məşğul olan fərdi sahibkarlar, vəkillər, notariuslar üçün;
- Vergi Məcəlləsinin normalarına müvafiq olaraq vergi bazasından 14% təyin olunur - fiziki şəxslərə ödənişlər aparan vergi ödəyiciləri üçün.

Vergi ödəyiciləri adı çəkilən sığorta ayırmaclarını ödədikləri zaman Federal büdcəyə ödəniləcək Vahid İctimai Vergini (VİV) azalda bilirlər. VİV avans ödənişi nəzərdə tutur - hər ayın 15-dək. VİV üzrə aylıq avans ödənişlərinin hesablaşmaları keçən vergi dövründən sonrakı ayın 20-ə qədər təqdim olunurlar. VİV üzrə illik vergi bəyannaməsi keçən vergi dövründən sonrakı ayın 30-dək təqdim olunur. VİV-dən əlavə RF-da federal səviyyədə nəzarət olunan tariflərə uyğun olaraq istehsalatda bədbəxt hadisələr, peşəkar xəstəliklərdən məcburi ictimai sığorta nəzərdə tutulub.

Müxtəlif ölkələrin vergi sistemi quruluşuna, alınma üsuluna, vergi dərəcələrinə, vergi bazasına, vergi güzəştinə görə bir-birindən fərqlənir. Buna baxmayaraq, istənilən vergi sistemi aşağıdakı ümumi prinsiplər əsasında formalaşır [1, 5, 6]:

1. *Səmərəlilik və neytrallıq prinsipi* - bu prinsipin tələbinə görə vergilər bazarda

azad tələbata uyğun gələn iqtisadi əlaqələri az sıxışdırmalıdır.

2. *Dəyişkənlik prinsipi* - iqtisadi konyunkturunun dəyişməsi vergi ödənilməsi sisteminə də öz təsirini göstərir. Məsələn, inflyasiya - qiymətin qalxması vergilərin də yüksəlməsinə gətirib çıxarır.
3. *İnzibati sadəlik prinsipi* - vergi sistemi inzibati xərclərin azlığı, şəffaflığı və vergidən yayınma hallarının çətinliyi ilə səciyyələnir.
4. *Şəxsiyyətin prioritetliyi prinsipi* - vergi sistemi hər bir vətəndaş üçün bərabər imkanların formalaşmasına yönəldilməlidir. Vergi sistemi «dövlətin tələbatları» devizi ilə deyil, fərdlərin tələbatlarını nəzərə almaqla, vətəndaşların sərbəst seçiminə uyğun qurulmalıdır.
5. *Siyasi məsuliyyət prinsipi* - vergi ödəyicisi tam məsuliyyətlə dərk etməlidir ki, nəyə görə vergi ödəyir. Məhz bu prinsipə uyğun olaraq əhali bu və ya digər ictimai-siyasi tədbirin maliyyələşdirilməsinə üstünlük vermək imkanı qazanır.
6. *Ədalətlik prinsipi* - verginin ağırlığı tək bir qrup vergi ödəyicisinin üzərinə düşməməlidir. Hamı eyni prinsip əsasında vergi ödənişində iştirak etməlidir. Özü də həm üfüqi, həm də şaquli istiqamətdə bərabərlik əsas götürülməlidir.

RF-də vergi sistemi dəyişir, təkmilləşir, yuxarıda qeyd edilən ümumi prinsiplərə uyğun olaraq formalaşır. Bu sistem onun vergiqoyma modelinə xasdır. RF-nin vergi sisteminin mütərəqqi hesab edilməsi fikirindən də uzağıq. Respublikamızın vergi sistemi ilə RF-nin vergi sistemi arasında ümumi oxşarlıq halları olsa da, fərqli cəhətlər də vardır [7].

Respublikamızda hal-hazırda vergitutmanın təsərrüfat müstəqilliyi və sərbəstlik, ədalətlik, tarazlıq, vergi ödəyicilərinin maraq və imkanlarının maksimum uçotu və səmərəlilik prinsipləri həyata keçirilir [8].

Nəticə

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, Rusiyanın iqtisadi gücü artır. Bu da RF-də vergi sistemində, vergiqoymada, vergi qanunvericiliyində yeni mexanizmlərin qoyulmasını (tətbiqini) tələb edir. Baş verən meyillər onu göstərir ki, RF-də iqtisadi inkişaf vergi sisteminin təkmilləşməsi ilə paralel sıx qarşılıqlı rəhbərlikdə aparılmalıdır. Bu tədbirlərdə Azərbaycan üçün də faydalı olan cəhətlər vardır.

Ölkəmizin vergi sisteminin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətlərinin müəyyən edilməsi məqsədilə dünya təcrübəsi dərinlən təhlil edilməlidir, bununla yanaşı Azərbaycanın xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır [5, 8]. Biznes mühiti üçün müəyyən edilən vergi yükü azaldılmalı, ölkənin vergi qanunvericiliyi tamamilə liberallaşdırılmalı, bütün vergi ödəyicilərinin vergiləri könüllü ödəməsinə nail olunmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <http://www.gks.ru> (RF-nin federal statistika xidmətinin saytı).
2. <http://www.azstat.org> (Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin saytı).
3. Попова Л.В., Дрожжина И.А., Маслов Б.Г. Налоговые системы зарубежных стран. М.: 2008. (Popova L.V., Drojjina İ.A., Maslov B.Q. Xarisi ölkələrin vergi sistemi. M.: 2008).
4. Налоговый кодекс Российской Федерации. (С изменениями и дополнениями - до 01.01.2010). М.: 2010. (RFVM, Moskva: 2001).
5. Məmmədov F.Ə. və başqaları. Vergilər və vergitutma. Bakı: 2010, 416 s.
6. Мусаев А.Ф., Садыгов М.М., Магеррамов Р.Б., Салаев Р.А. Налоги и налогообложение в Азербайджане. Баку: 2005. (Musayev A.F., Sadiqov M.M., Məhərrəmov R.B., Salayev R.A. Azərbaycanca vergilər və vergiqoyma. Bakı: 2005.)
7. <http://www.taxes.gov.az> (Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinin saytı).
8. Самедзаде З.А «Этапы большого пути - Экономика Азербайджана за полвека, её новые реалии и перспективы», Баку: «НУРЛАР», 2004, 936 с. (Səmədzadə Z.A. «Böyük yolun mərhələləri: yarım əsr ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatı, onun gerçəklikləri və perspektivləri», Bakı: «NURLAR», 2004, 936 s.)

Рзаев Парвиз Гафар оглы

доктор философии по экономике

Особенности налоговой системы Российской Федерации

Аннотация

В статье рассматривается общая характеристика налоговой системы Российской Федерации. Все налоги налоговой системы РФ разделяются на федеральные налоги, налоги субъектов РФ и местные налоги.

Система налогообложения в Российской Федерации отличается наличием отложенного механизма, контроля за уплатой налогов и стабильностью. Налоговая система Российской Федерации представляет собой своеобразную совокупность налогов и сборов. В настоящее время система обладает стабильностью в отношении перечня взимаемых налогов и сборов, правил их применения.

Налогообложение в Российской Федерации является для государства главным источником формирования доходов федерального бюджета. Установлены ограничения по сумме взимаемых налогов. Налоговая система включает несколько десятков видов прямых и косвенных налогов.

Ключевые слова: Налоговая система России, налогообложение, пошлина.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 23.08.10.

Təkrar işləməyə göndərilmişdir: 22.09.10.

Çapa qəbul olunmuşdur: 07.10.10.